

Inkerinsuomalaisien totaalinen karkotus Neuvostoliitossa

Anni Reuter

Väittelin vainojen uhrien muistopäivänä 27.1.2023. Päivä sopi hyvin väitöskirjani tarkastamiselle, sillä se käsittelee inkerinsuomalaisten karkotusta, hajaannusta ja vastarintaa Stalinin ajan Neuvostoliitossa.

Tutkimustani voi luonnehtia sosiologiseksi historiantutkimukseksi. Käsittelem aihetta aikalaiskirjeiden ja muistitiedon valossa hyödyntäen perhetutkimuksen sekä etnologian ja lähitieteiden näkökulmia. Kysyn väitöskirjassani: Miten inkerinsuomalaiset kokivat joukkokarkotukset ja niitä seuranneen hajaannuksen? Millaista heidän hiljainen vastarintansa oli? Entä millaisia olivat karkotuksesta kerrotut vastakertomukset ja karkotetun suvun perhekerromukset? Mitä totaalinen karkotus Inkeristä piti sisällään?

Inkerinsuomalaiset asuivat vielä 1930-luvulla Inkerinmaalla Pietarin ympäristössä. Inkerinsuomalaiset ovat 1600-luvulta lähtien alueelle muuttaneiden suomalaisten jälkeläisiä – he puhuivat suomea ja olivat pääsääntöisesti luterilaisia. Inkeri oli monikulttuurinen alue, jossa suomalaiset elivät vähemmistönä.

Inkerinsuomalaiset olivat ensimmäisiä joukkokarkotettuja ryhmiä Neuvostoliitossa. Ennakkoluuloja inkerinsuomalaisia vastaan ruokki muun muassa kommunistinen ideologia: heidät nähtiin uhkana, koska heillä oli yhteyksiä kapitalistiseen ja länsimaiseen Suomeen. (Martin 1998.)

Tutkimusaineistona käytin aikalaiskirjeitä 30-luvulta (170 kpl). Suomessa on säilynyt kansainvälisestäkin katsottuna ainutlaatuista, Suomen ja Neuvostoliiton välillä käytyä kirjeenvaihtoa, joka tyrehtyi vasta suuren terrorin vuosiin ja talvisotaan. Toiseksi käytin aineistona karkotettujen inkerinsuomalaisten muistitietohaastatteluja pääasiassa 90-luvulta ja muita arkistoaineistoja. Muistitieto on tärkeää, koska kirjeitä ei näytä säilyneen 40- ja 1950-lukujen karkotusvuosilta. Lisäksi tarkastelin neuvostoviranomaisten määräyksiä (mm. Gildi 2007).

Väitöskirjani sisältää viisi artikkelia, joista ensimmäisessä käsittelin aihetta 1930-luvun kirjeissä kuvattuna (Reuter 2020a). Inkerinsuomalaisten karkottaminen alkoi rajaseudun inkerinsuomalaisten, varakkaiden talonpoikien ja poliittisten vastustajien pakkosiirroilla. Karkotukset muuttuivat vuosien kuluessa yhä enemmän ”etniseksi” eli inkerinsuomalaisuutta ja laajemmin suomalaista kansallisuutta painottaviksi. Arviolta noin 45 000 inkerinsuomalaista hajotettiin karkotukseen Kuolaan, Siperiaan, ja Keski-Aasiaan ja Sahalinin saarille, mutta myös lähemmäksi kuten Ääniselle ja Keski-Venäjälle.

1930-luvun karkotukset aloittivat inkerinsuomalaisten diasporan eri puolilla Gulagin vankileirisaaristoa. Karkotuspaikat olivat osa Gulagia, vankileirihallintoa, siinä kuin vankileiritkin. Analysoimissani kirjeissä karkotetut kokivat Inkerin kotimaakseen ja kaipasivat kotiin. Monet pakenivat ja yrittivät palata kotiseudulle. Karkotetut olivat sosiaalisesti alistettuja, köyhiä, aliravittuja ja sairaita pakkotyöläisiä. He pyrkivät kuitenkin pitämään kiinni suomalaisesta kulttuurista ja yhteisöstä, suomen kielestä ja kristinuskosta. Rajat muiden etnisten ja uskonnollisten ryhmien välillä pysyivät yllä vielä 1930-luvulla.

Toisessa artikkelissa käsittelin inkerinsuomalaisten hiljaista vastarintaa 1930-luvun Neuvostoliitossa (Reuter 2019). Vastarinta kohdistui Inkerissä neuvostovallan harjoittamaa poliittista sortoa, maatalouden väkivaltaista kollektivisointia ja Inkerin kirkon tuhoamista vastaan. Inkerinsuomalainen kulttuuri muuttui 1930-luvun kuluessa vastakulttuuriksi.

Paljastumisen ja vakavan rangaistuksen pelossa vastarinta piilotettiin julkisuudelta. Passiivista vastarintaa oli esimerkiksi kolhoosiin ja kommunistiseen puolueeseen liittymättä jättäminen. Aktiivista vastarintaa oli muun muassa omaisuuden ja ihmisten piilottaminen. Inkerinsuomalaisen vastarinnan erityispiirteenä oli Suomen radion kuuntelu salaa, neuvostokriittinen runous ja folklore kuten runo: ”Tulkaa pojat kolhoosii / siel’ on hyvä ellää / Traktorilla ajellaa / eik’ leipää ole kellää!” Vastarinnalla ei näytä kuitenkaan olleen toivottua vaikutusta.

Kolmannessa artikkelissa ”Vastakertomuksia – Inkerinsuomalaisten muistitieto pakkosiirroista Siperiaan toisen maailmansodan aikana” tutkin inkerinsuomalaisten muistitietoa pakkosiirroista lähinnä Siperiaan vuosina 1941 ja 1942 (Reuter 2020b). Lähes 30 000 Leningradin piiritykseen joutunutta suomalaista pakkoevakuoitiin.

Haastateltavat kertoivat vastakertomuksia neuvostojohtoa ja viranomaisia vastaan, jotka leimasivat heidät kansanvihollisiksi. Karkotetut joutuivat kaukaisille ja karuille seuduille pääasiassa Siperiaan, aina Jäämeren rantoja myöten. Karkotusmatka kesti yli kuukauden, ja inkerinsuomalaiset kärsivät huonoista elin- ja työoloista, joiden takia monet kuolivat. Toisaalta karkotetut kuvasivat, kuinka paikalliset ihmiset auttoivat heitä hengenvaarallisissa oloissa. Vuosien kuluessa elinolot paranivat, mutta totalitaristinen yhteiskunta ja valvonta hiljensivät karkotetut.

Tutkimani sosiaalinen sukuhistoria käsitti 33 inkerinsuomalaisen Jääskeläisen suvun jäsentä ja kolme sukupolvea 1930-luvulla. Kaksi kolmesta karkotettiin 30-luvulla eri puolille Neuvostoliittoa: Siperiaan, Kazakstaniin ja Kuolaan. Puolet heistä pakeni. Joka kolmas suvun jäsen pakkoevakuoitiin Inkeristä Siperiaan toisen maailmansodan aikana. Sorto oli sukupuolitunutta, sillä se kohdistui eri tavoin miehiin ja naisiin. Jotkut suvun naiset kokivat karkotuksen useaan kertaan. Valtaosa miehistä puolestaan koki sekä karkotuksen että vangitsemisen ja moni kuoli ennenaikaisesti. Neljä miehistä teloitettiin vuonna 1938. Kolme pakeni Pohjoismaihin. Eri sukupolvet tulkitsivat karkotusta ja sortoa eri tavoin. Vanhempi sukupolvi käytti raamatullisia vertauksia. Nuorempi karkotettujen polvi sen sijaan nojasi historiallisiin selityksiin. Sukuhistoria muodostui kohtaamispaikaksi yksilöhistorian ja laa-

jemman inkerinsuomalaisten historian kanssa luoden sillan niiden välille. Tämä mahdollisti inkerinsuomalaisten historian laajemman ymmärryksen.

Viimeisessä artikkelissani väitän, että inkerinsuomalaiset kokivat totaalisen karkotuksen Neuvostoliitossa (Reuter 2022). Totaalinen karkotus piti sisällään suomalaisen kulttuurin, Inkerin kirkon ja hallinnon tuhoamisen Inkerinmaalla. Suomen kieli kiellettiin vuonna 1937 ja venäjältä tuli pakollista kouluissa. Osa karkotusmääräyksistä ja asuinrajoituksista koski nimenomaan inkerinsuomalaisia.

Toisen maailmansodan aikana Saksan miehittämiltä alueilta evakuoitiin Suomeen arviolta 65 000 inkerinsuomalaista, inkerikkoa ja vatjalaista. Sodan jälkeen heistä noin 56 000 palautettiin takaisin Neuvostoliittoon. Palautettaville oli luvattu paluu kotiseudulle, mutta inkeriläiset pakkosiirrettiin Inkerin sijasta Keski-Venäjälle viidelle eri alueelle. Inkerinsuomalaiset haastateltavat kokivat tulleen huijatuksi.

Totaalinen karkotus käsitti käytännössä useita joukkokarkotuksia, jotka tyhjensivät Inkerinmaan täysin suomalaisista. Inkerinsuomalaiset joutuivat hallinnollisten joukkokarkotusten kohteeksi ilman tuomiota. Kaikki karkotettiin vauvasta vaariin. Karkotuspaikoissa, mutta myös paluun jälkeen, inkerinsuomalaisia koskivat tiukat asuinrajoitukset. Kaikki inkerinsuomalaiset määriteltiin erikoissiirtolaisiksi eli karkotetuiksi 1940-luvulla. Lisäksi moni joutui työarmeijaan toisen maailmansodan aikana, jonka olot muistuttivat työleiriä.

Inkerinsuomalaisten kokemien karkotusten määrä on suuri. Yksinkertaisella yhteenlaskulla luku nousee jopa 130 000 karkotukseen vuodesta 1930 vuoteen 1945. Luku sisältää myös toisia Inkerissä asuneita etniseltä taustaltaan suomalaisia, inkerikkoja, vatjalaisia ja useaan kertaan siirrettyjä inkerinsuomalaisia.

Näiden tunnettujen pakkosiirtojen lisäksi muistitieto nosti esille lähes unohdettuja karkotuksia. Kutsun näitä karkotuksia unohdetuiksi, sillä näiden pakkosiirtojen suuruutta ei ole edes arvioitu ja aihetta on sivuttu vain lyhyesti tutkimuksissa. Inkeriin palanneet pakkosiirrettiin Inkeristä vuonna 1947, Muurmanskin alue tyhjennettiin sinne karkotetuista inkerinsuomalaisista 1940, Virosta inkerinsuomalaiset karkotettiin vuonna 1948 ja Karjalan raja-alueelta vuonna 1950. Nämä karkotukset kohdistuivat yleensä jo aiemmin karkotettuihin inkerinsuomalaisiin, jotka yrittivät palata Inkeriin tai sen lähialueille.

Muistitieto toi esille karkotusten toistuvuuden yksilön elämässä. Jotkut haastatellut inkeriläisnaiset karkotettiin jopa kolme kertaa. Esimerkiksi vuonna 1915 syntynyt Elsa pakkosiirrettiin Siperiaan 1942. Palattuaan Inkeriin hänet karkotettiin vuonna 1947 Viroon, josta hänet karkotettiin vuonna 1948. Karkotetut olivat voittopuolisesti naisia ja lapsia 1940-luvulla. Naisilla olikin tärkeä asema karkotushistoriassa.

Johtopäätöksenä esitän väitöskirjassani, että 1930-luvun karkotukset aloittivat inkerinsuomalaisten hajaannuksen ja diasporan Neuvostoliitossa. 1940-luvun puolivälissä valtaosa

Karkotus 1930–1945	Lukumäärä
Karkotukset 1930-luvulla	45 000
Pakkoevakuointi Leningradin piirityksestä 1941–1942	29 000
Suomesta pakkosiirto Inkerin ohi karkotukseen Keski-Venäjälle	56 000
YHTEENSÄ	130 000

Taulukko 1. Inkerinsuomalaisten karkotukset vuosina 1930–1945.

Neuvostoliiton inkerinsuomalaisista eli sen Gulagissa, karkotuspaikoissa ja vankileireillä. Perhemuistot yhdistivät kollektiivisen ja yksilöhistorian. Pitkään salaa perhepiirissä ja luottettujen kesken kerrotut kertomukset pitivät yllä muistoa etnisistä karkotuksista ja Stalinin vainoista Neuvostoliitossa. Hiljainen vastarinta, vastakertomukset ja muut heikkojen ihmisryhmien aseet olivat yleisiä heidän keskuudessaan. Onkin mahdollista pohtia kuuluivatko inkerinsuomalaiset Neuvostoliiton ”rangaistuihin kansoihin”, jotka pakkosiirrettiin heidän vastarintansa takia.

Inkerinsuomalaiset olivat yksi totaalisesti karkotetuista ryhmistä Neuvostoliitossa Stalinin aikana. Totaalinen karkotus sisälsi suomalaisen kulttuurin tuhoamisen Inkeristä, lukuisat joukkokarkotukset, kolmekin karkotusta ihmisen elämänsä aikana, pitkät asumisrajoitukset sekä pakollisen työarnejan. Muut suomalaiset ryhmät eivät joutuneet samalla tavoin joukkokarkotusten kohteeksi. Inkeri ja rajaseutu tyhjennettiin suomalaisista tavalla, jota voi luonnehtia etniseksi puhdistukseksi. Nyky-Venäjä näyttää jatkavan Neuvostoliiton perintöä. Parhailtaan se pakkosiirtää joukoittain ihmisiä kotiseuduiltaan Ukrainasta ja hajottaa heidät asumaan eri puolille Venäjää.

VTM Anni Reuterin sosiologian alaan kuuluva väitöskirja *Inkerinsuomalaisten karkotus, hajaannus ja vastarinta Stalinin ajan Neuvostoliitossa aikalaiskirjeiden ja muistitiedon valossa* tarkastettiin perjantaina vainojen uhrien muistopäivänä 27.1.2023 Helsingin yliopistossa. Vastaväittäjänä toimi professori VTT Suvi Salmenniemi (Turun yliopisto) ja kustoksena professori VTT Ilkka Arminen (Helsingin yliopisto). Väitöskirja on ladattavissa Heldassa: <<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/352816>>.

Lähteet

- Gildi, Leonid (2007), *Inkerinsuomalaisten kohtalo. Suomalaisten salattu kansanmurha Venäjällä ja sen seuraamukset vuosina 1930–2002*. Helsinki, Inkeriläisten sivistyssäätiö.
- Martin, Terry (1998), The Origins of Soviet Ethnic Cleansing. *The Journal of Modern History* 70 (1998:4), 813–861.
- Reuter, Anni (2019), Inkerinsuomalaisten hiljaista vastarintaa 1930-luvun Neuvostoliitossa. – *Hiljainen vastarinta*. Toim. Outi Autti ja Veli-Pekka Lehtola. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 131–162.
- Reuter Anni (2020a), ”Kansaamme pirstotaan”. Inkerinsuomalaisten karkotus ja hajaannus yksityiskirjeissä kuvattuna. – *Historiallinen Aikakauskirja* 1, 5–19.
- Reuter, Anni (2020b), Vastakertomuksia. Inkerinsuomalaisten muistitieto pakkosiirroista Siperiaan toisen maailmansodan aikana. – *Ennen ja nyt. Historian tietosanomat* 3, 43–63.
- Reuter, Anni (2021), Family as the Carrier of Memories of Soviet Exile and Terror. A History of a Deported Family and Ingrian Finnish Memory Culture. – *Ethnologia Scandinavica* 51, 181–211.
- Reuter, Anni (2022), Inkerinsuomalaisten massakarkotukset Stalinin aikana. – *Suomesta poistetut. Näkökulmia karkotuksiin ja käännätyksiin*. Toim. Päivi Pirkkalainen, Eveliina Lyytinen ja Saara Pellander. Tampere: Vastapaino, 75–99.